

MUHYİDDİN EFENDİ, Ahmed

Ahmed
Muhyiddin
Efendi

cilerine yakınlaşmak için meşâyihin gönlünü incitmiş, tekke mensupları sürgüne gönderilmesini kendilerine karşı takındığı bu olumsuz tavra bağlamışlardır. Muhyiddin Efendi tıpla özel olarak ilgilenmiş, zehirler üzerindeki çalışması onu zehirli bitkileri incelemeye ve çiçek yetiştiriciliğine yönelmiş, kendi döneminde Kâdirhâne bir çiçek bahçesine dönüşmüştür.

Eserleri. 1. *Mâ Hasal-ı Ömrüm*. Çeşitli eserlerden alınmış tasavvuf ağırlıklı konulardaki notlarla bazı biyografi ve hâtırât türü bilgileri içeren hacimli bir eserdir. **2. *Kebîr Tarîk-ı Süfiyye Silsilenâmesi*.** Müellif, 1908 yılında tamamladığı eserin yirmi beş yılı aşkın bir çalışmanın ürünü olduğunu söyler. Kitapta bütün tarikatların silsileleri şematik olarak gösterilmiştir. **3. *Tomâr-ı Tekâyâ*.** İstanbul'da bulunan değişik tarikatlara mensup 259 tekke kısaca tanıtılmıştır. **4. *Fütüvvetnâme-i Tarikat*.** Fütüvvet ve tarikat âdâbı, tasavvuf terimleri, Abdülkâdir-i Geylânî'nin *el-Ğunye* adlı eserinden seçmeler ve Kâbe'nin inşasıyla ilgili bilgilerin kaydedildiği on iki defterden meydana gelmiştir. **5. *Mecmûa-yı İlahiyyât*.** Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Seyyid Nizamoğlu gibi sûfî şairlerin tekkelerde okunan ilâhilerinden derlenmiştir. Muhyiddin Efendi'nin ayrıca *Şükûfenâme* adlı bir eseriyle 1897-1890 yılları arasında tuttuğu notları içeren dört adet cep defteri bulunmaktadır. Eserlerinin tamamı torununun oğlu Misbah Erkmenkul'un elindedir. Muhyiddin Efendi'ye nisbet edilen *Gülzâr-ı Kâdirî'den Bir Yaprak* adlı sekiz sayfalık risâle (İstanbul 1332) Emirgân Dergâhı şeyhi Muhyiddin Efendi'ye aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, II, 67; *Sicill-i Osmânî*, III, 317; *Osmanlı Müellifleri*, I, 25-26; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, I, 88; V. Mirmiroğlu – Nuri Ebussuudoğlu, *Tophane Kadirî Âsitanesi Tarihi*, İstanbul 1947, s. 5-6; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 45-46; *Muhibbân*, sy. 3, İstanbul 1325, s. 32; Mustafa S. Kaçalın, "Ahmed Muhyiddin (1852-1909=57)" (Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rûmî: Kadirîler Âsitanesi'nin Manzum Tarîhçesi* [nşr. Mustafa S. Kaçalın] içinde), İstanbul 1992, s. 262-268.

MUSTAFA S. KAÇALIN

MUHYİDDİN İBNÜ'L-ARABÎ

(bk. İBNÜ'L-ARABÎ, Muhyiddin).

MUHYİDDİN KARAMÂNÎ

(ö. 957/1550)

Halvetî - Gülşenî tarikatına mensup
şeyh.

Hakkında hazırlanan mahkeme sicil zaptında (aş.bk.) adı Mehmed, babasının adı Hızır şeklinde kaydedilmiştir. Memleketi Karaman'a nisbetle Karamanlı Şeyh diye meşhur olmuştur. Dinî ilimleri tahsil edip etmediği bilinmeyen şeyhin aynı sicilde ümmî olduğuna vurgu yapılır. *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî* müellifi Muhyî-i Gülşenî, Mısır'a gidip Halvetiyye - Gülşeniyye tarikatının kurucusu İbrâhim Gülşenî'ye intisap eden Muhyiddin Karamânî'nin burada Mısır Valisi Çoban Mustafa Paşa'nın dikatini çektiğini, Mustafa Paşa İstanbul'a çağırıldıktan sonra İbrâhim Gülşenî'den Gebze'de yaptırdığı külliye (Çoban Mustafa Paşa Külliyesi) hankahına Muhyiddin Karamânî'yi şeyh olarak görevlendirmesini istediğini söyler. Muhyî'nin anlattığına göre Gülşenî, Karamânî'nin seyrü sülûkünü tamamlaması gerektiğine işaret etmiş ve bu haliyle görevlendirilirse Hallâc-ı Mansûr gibi idam edilebileceğini söylemiş. Mustafa Paşa ise koruması altında bulunan şeyhe hiç kimsenin bir şey yapamaya çağını belirterek ona güvence vermiştir (*Menâkıb*, s. 379, 381). Külliye 930 (1524) yılında inşa edildiğine göre Muhyiddin Karamânî Gebze'ye bu tarihte veya daha sonra gelmiş olmalıdır. Burada ve İstanbul'da birçok mürid edinen Karamânî'nin ardından Edirne'ye gittiği anlaşılmaktadır.

Bazı görüşleri yüzünden zındıklıkla suçlanan Muhyiddin Karamânî, Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin fetvasıyla 957'de (1550) idam edilmiştir. Matrakçı Nasuh, *Târîh-i Sultan Süleyman (Süleymannâme)* adlı eserinde onun birtakım şeytânî vesveselere ve nefsânî kuruntulara kapılarak dinden çıktığı (Yurdaydın, II, 169-170), Nev'îzâde Atâî ise vahdet-i vücûd meselesinde hata ettiği (*Zeyl-i Şekâik*, s. 63) için katledildiğini söyler. Ebüssuûd Efendi de Karamânî'nin kesin naslarla sabit olan şeriat hükümlerini inkâr ederek zındık olduğu ve Hz. Peygamber'i tahkir ettiği için idam edildiğini belirtir (Düzdağ, s. 310).

Muhyiddin Karamânî'nin idam tarihini Atâî ve Muhyî 957, Matrakçı Nasuh ise gün ve ay zikredip 3 Şâban 957 (17 Ağus-

tos 1550) olarak verir (Yurdaydın, II, 169). Ahmet Yaşar Ocak'ın, Karamânî hakkındaki mahkeme sicilinin başında ölüm tarihiyle ilgili dönemin şairlerinden Kandî'nin düşürdüğü "Karamânî'ye lânet" mısraının 950 tarihini gösterdiğini söylemesi (*Osmanlı Toplumunda Zındıklar*, s. 321) doğru değildir; zira bu mısra 957'ye karşılık gelmektedir. Sicil defterinde Karamânî ile ilgili kaydın öncesinde yer alan kayıtlarda 957 ve 958 tarihlerinin bulunması da 957 tarihinin doğru olduğunu göstermektedir (Erünsal, XXIV [2004], s. 146-147). Karamânî'nin ölümü hakkında ayrıca "lâş-ı hûk" (domuz leşi) ve, "Tu'me-i seg şûd Karamânî pelîd" (Pis Karamânî köpekler lokma oldu) şeklinde ağır hakaret içeren tarihler de düşürülmüştür (*a.g.e.*, s. 146). Matrakçı Nasuh onun idam edildikten sonra bir ata bağlanarak sürüklendiğini yazar (Yurdaydın, II, 170).

Başında "Sicill-i Şeyh Karamânî ez-Zındık" ibaresi bulunan iki sayfalık sicil kaydı (İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Rumeli Sadâreti Mahkemesi Sicili*, nr. 20/2, vr. 105^b-106^a) onun hakkında ileri sürülen görüşleri ortaya koymaktadır. Burada adları sayılan on şahidin ifadesine göre Karamânî, Allah'ın vücudundan başka varlık olmadığını, Allah ile (vâcibü'l-vücûd) mahlûk (mümkünü'l-vücûd) arasında hiçbir fark bulunmadığını, zâtın bir, isimlerin farklı olduğunu, ulûhiyyeti bütün eşyaya isnat etmeyenlerin kâfir sayıldığını, hristiyanların ulûhiyyeti üçe hasrettikleri için küfre girdiklerini, şeriatın emirlerinin itibarı olduğunu, bir şeyi haram kabul edersen haram, helâl kabul edersen helâl olacağını, dünyada haram diye bir şeyin bulunmadığını, livâta ve zinanın helâl sayıldığını, öldükten sonra dirilmenin gerçekleşmeyeceğini, bütün evliya ve enbiyaya verilenlerin kendisinde bilfiil mevcut olduğunu, Resûlullah, Ali, Şeyh Attâr ve sâhib-i Fusûsü'l-hikem (İbnü'l-Arabî) dışında kendisinden üstün bir kimsenin bulunmadığını, Allah'ı görmenin ne dünyada ne de âhirette mümkün olduğunu, mümkündür diyenlerin yalancı sayıldığını ileri sürmüştür. Bu iddialara Muhyiddin Karamânî'nin cevap verip vermediği bilinmemektedir. Ebüssuûd Efendi'nin şeyhin idamından sonra verdiği bir fetvadan onun görüşlerinden vazgeçtiğini defalarca açıklayarak töbe ettiği, fakat bunun tutuklanmasından sonra gerçekleştiği için kabul edilmediği anlaşılmaktadır (Düzdağ, s. 310).

Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb*'inde Ebüssuûd Efendi'nin talebesi olduğunu söyle-

yerek kendisinden övgüyle söz ettiği halde Karamânî'nin idamı konusunda onun hisleriyle hareket ettiğini belirtir. Muhyî, Muhyiddin Karamânî'nin Gebze'deki han-kahın şeyhliğini yürüttüğü sırada 931'-de (1525) Ebüssuûd Efendi'nin külliye-nin medresesine müderris tayin edildiğini, bu-rada iki talebesinin medreseyi bırakıp Ka-ramânî'ye mürid olmasından rahatsızlık duyup onun hakkında kötü sözler söylediğini, bu sebeple aralarında bir husumet doğduğunu, şeyhin sohbetleri esnasında, "Niçin bu meclislere Çivioğlu ve Yavşioğlu (Ebüssuûd) gelmez, niçin kendilerine ya-zık ederler?" diyerek Ebüssuûd Efendi'yi küçümser tarzda konuştuğunu belirtir. Yine Muhyî'nin anlattığına göre Ebüssuûd Efendi, Rumeli kazaskeri olduktan sonra Kanûnî Sultan Süleyman ile birlikte Edir-ne'de bulunduğu bir sırada bazı kişilerin şikâyetini dikkate alarak Karamânî'yi Sul-tan Bayezid Camii'nde bir ulemâ heyetiyle birlikte sorguya çekmiş, fakat şeyh soru-

lan sorulara uygun cevaplar vermesi üze-rine serbest bırakılmıştır. Şahitlerin mah-kemede yalan söylediğini kaydeden Muhyî, Karamânî'nin sohbetlerini kendisinin de dinlediğini, konuşmalarında şeriata aykırı hiçbir şey duymadığını belirtmektedir; bununla birlikte sohbetleri esnasında hal-kı küçümsemesinin ve bütün şeyh, müf-tû ve âlimlerin kendi meclisine katılıp is-tifade etmesi gerektiğini ileri sürmesinin bir gurur eseri olduğunu ve bu tavrının kendisine zarar verdiği ifade etmektedir (Menâkıb, s. 360, 378-383). Ancak Ebüs-suûd Efendi ile Muhyiddin Karamânî hak-kında bu bilgileri veren ve değerlendirmeleri yapan Muhyî-i Gülşenî'nin Karamânî ile aynı tarikata mensup olduğu unutulma-lıdır.

Muhyiddin Karamânî'nin idamından son-ra onun haksız yere öldürüldüğüne ina-nanların sayısının ciddi boyutlara ulaştığı Ebüssuûd Efendi'nin fetvalarından an-laşmaktadır. Ebüssuûd Efendi, Karamâ-

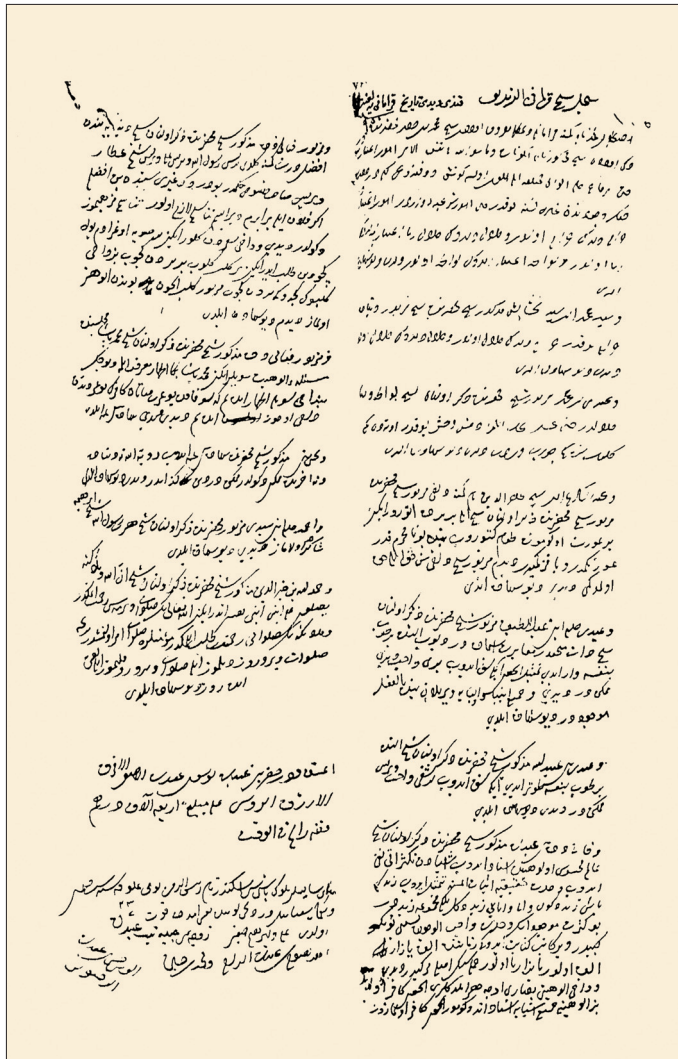
nî'nin hangi gerekçeyle idam edildiğini açıklamakla yetinmeyip görüşlerinden vazgeçtiğini defalarca belirttiği halde ni-çin kabul edilmediğini, şahitlerin değişik zamanlardaki ifadelerinin birbiriyle çeliş-mesinin bir kusur teşkil edip etmediğini, verdiği hükümde Hanefî mezhebi dışına çıkıp çıkmadığını da açıklamak zorunda kalmıştır. Hatta, "Ulemâ taassup ettiler, zulmen katlettiler" diyenlerin zındık sayı-lacağını ve onların da katledilmesinin ge-rekeceğini belirten bir fetva ile (Düzdağ, s. 310-312) dedikoduların önüne geçmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Nitekim a-damının ardından Karamânî taraftarları şid-detli takibata uğramış, şair müridlerin-den Sâilî (Âşık Çelebi, vr. 148^b) ve Sâni he-saba çekildikten sonra serbest bırakılmış (Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, s. 296), Halvetî-Gülşenî şeyhlerinden Hasan Zarîfî ise Nakşibendiyye şeyhi Mahmud Efendi'ye mürid olup tekkesine sığınmak sure-tiyle takipten kurtulmuştur (Atâî, s. 201). Muhyî'nin de bazı suçlamalarla baskı altı-na alınmaya çalışıldığı görülmektedir (Me-nâkıb, s. 362).

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Rumeli Sadâ-reti Mahkemesi Sicilli*, nr. 20/2, vr. 105^b-106^a; Âşık Çelebi, *Meşârû's-şuarâ*, vr. 148^b; *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (haz. Mustafa İsen), An-kara 1994, s. 296; Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb*, s. 141, 360, 362, 378-383; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 63, 201; *Sicill-i Osmânî*, IV, 372; Ahmed Refik Gür, *Osmanlı İmparatorluğunda Kadılık Mües-sesi* (doktora tezi, 1971), İÜ Ed. Fak., s. 129-130; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Düşünce ve Bilim Tarihi", *Türkiye Tarihi*, İstanbul 1988, II, 169-171; İlkunur Altuğ, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, Ankara 1989, s. 27; İsmail Safa Üstün, *Heresy and Legitimacy in the Ottoman Empire in the Sixteenth Century* (doktora tezi, 1991), University of Manchester, s. 133-138; Ahmet Ya-şar Ocak, "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Heretîği: Şeyh Muhyiddin-i Kara-mânî", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, s. 473-484; a.mlf., *Osmanlı Top-lumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüz-yıllar)*, İstanbul 1998, s. 318-327, 357-363; M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebüssuûd Efen-di'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Os-manlı Hayatı: Fetâvâ-yı Ebüssuûd Efendi*, İs-tanbul 1998, s. 310-312; Reşat Öngören, *Osman-lılar'da Tasavvuf*, İstanbul 2000, s. 300-307; a.mlf., "Şeriatın Kestiği Parmak: Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhle-ri", *İLAM Araştırma Dergisi*, I/1, İstanbul 1996, s. 132-136; İsmail E. Erünsal, "XV-XVI. Asır Os-manlı Zendeke ve İlhad Tarihine Bir Katkı", *Osm.Ar.*, XXIV (2004), s. 145-148; M. Cavid Bay-sun, "Ebüssuûd Efendi", *İA*, IV, 94-95; Ahmet Akgündüz, "Ebüssuûd Efendi", *DiA*, X, 365, 367 (bu sayfa ile ilgili bir tashih için bk. XI. cildin so-nundaki "Düzeltilme").

REŞAT ÖNGÖREN

Muhyiddin Karamânî'nin idamıyla ilgili sicil (İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Rumeli Sadâreti Mahkemesi Sicilli, nr. 20/2, vr. 105^b-106^a)